

AVRASYA'NIN DEĞİŞEN JEOPOLİTİĞİNDE TÜRK DÜNYASI VE TÜRKİYE: NASIL BİR GELECEK?

Mehmet Seyfettin EROL¹

Öz

Soğuk Savaş sonrası Avrasya'nın jeopolitik yapısında üç önemli dönüm noktası söz konusudur. İlki, SSCB'nin dağılmasıdır. "Jeopolitik deprem" olarak da nitelendirilen bu dağılma gerek küresel sistem gerekse de Avrasya jeopolitiğinde kırılmalara ve oluşan güç boşluğunu doldurmaya yönelik "Yeni Büyük Oyun"a yol açmıştır. Avrasya, bu bağlamda hem küresel liderlik hem de yeni uluslararası sistemin adını koyma noktasında önemli bir adres olmuştur. Bu süreç, 11 Eylül saldırılarına kadar devam etmiş; 11 Eylül 2001 tarihiyle yeni bir Avrasya jeopolitiği inşası gündeme gelmiştir. Günümüzde ise bu sürecin sona erdiği ve "Yeni İpek Yolu Projesi" olarak da adlandırılan "Kuşak-Yol Projesi" ile yeni bir evreye girildiği iddia edilebilir. Sürekli bir devinim ve belirsizliklerin hâkim olduğu üç evrenin günümüzdeki boyutunda, sistemin yeniden inşası tartışmasını da merkeze alarak, "Genişletilmiş Avrasya Jeopolitiği'ndeki oyunun galibinin yeni başat aktör olacağı iddia edilebilir. Bu süreçte, Avrasya'nın ana dinamiklerinin başında gelen Türk Dünyası'nın aktörleri ise bir yandan ABD-Batı diğer yandan Rusya-Çin arasındaki "denge" ve "sıkışmışlık" sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Ancak son dönemde bölgesel-küresel rekabetin bu aktörlere bir hareket serbestisi kazandırdığı da dikkatlerden kaçmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu gelişmeler gerek Türkiye gerekse Türk Dünyası açısından tehdit-riskleri içinde barındırdığı kadar, yeni fırsatlar anlamına da gelmektedir. Bu çalışmada, bahsedilen süreçler ve Avrasya jeopolitiğinin geleceğinde Türk Dünyası ile Türkiye ele alınacak ve nasıl bir işbirliği sorusuna cevap aranılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrasya, Türk Dünyası, Türkiye, İpek Yolu Projesi, Türk Keneşi

1 Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi. e-mail: mserol@gmail.com

What Kind of a Future for the Turkish World and Turkey in the Ever-Changing Geopolitics of Eurasia

Abstract

Subsequent to the Cold War, there have been three decisive milestones in the geopolitical structure of Eurasia. The first is the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). This disintegration also characterised as a “geopolitical earthquake”, provoked fractures in the international system and Eurasian geopolitics, prompting “The New Great Game” in order to fill the composed power gap. In this context, Eurasia became a central region for global leadership and the new international system. This continuum lasted until the September 11 attacks. Consequently, the envision of a new Eurasian geopolitics came to the fore after this aggress. Today, it can be purported that this process has subsided and replaced by the “New Silk Road Project” which is also known as the “Belt and Road Initiative”. Considering the constant kinesis and uncertainty in all three situations and restructuring of the system from the current dimension, it can be claimed that the victor of the “Broader Eurasian Geopolitics” will also be the dominant actor. In this process, the Turkish World which is considered as one of the principal dynamics of Eurasia has faced the issue of “being trapped” and “equivalence” between the US-West on one side and Russia-China on the other. However, it is worth to note that the recent regional-global competition has brought about a freedom of movement for these actors. Thus, the aforesated outcomes have provided Turkey and the Turkish World with new opportunities as well as coercion-risks. This study will evaluate the above-mentioned processes and address the role of the Turkish World and Turkey in Eurasian geopolitics while seeking an answer for the type of cooperation.

Keywords: Eurasia, Turkish World, Turkey, Modern Silk Road, Turkish Council

Giriş

Uluslararası politikanın en önemli mücadele alanlarının başında olan özellikle jeopolitik teoriler tarafından küresel hakimiyet için yönetilmesi ve hükmedilmesi mecburi alan olarak ifade edilen Avrasya, tarihsel süreç içerisinde her zaman önemini muhafaza etmiştir. Avrupa ve Asya kıtalarının bütünselliği üzerinden kavramsallaştırılan Avrasya gerek kendi iç dinamikleri gerekse dış dinamikler ve uluslararası sistemin işleyişinden dolayı bölgesel ve küresel güçlerin her zaman ilgi odağı olmuştur.

Küresel rekabetin en önemli mücadele sahası olan ve Dünya hâkimiyeti için yönetilmesi ya da en azından kontrol edilmesi gereken bir saha olan Avrasya tarihin her döneminde önemli mücadelelere şahit olmuş ve dönüm noktaları yaşamıştır. Her ne kadar tesis edildiği dönemdeki görünümünü tam anlamıyla yansıtmasa da günümüzdeki uluslararası sistemin tesis edildiği İkinci Dünya Savaşı sonrası düzenlemelerinden bu yana ise üç önemli kırılma noktası yaşanmıştır. Bunların ilki Sovyetler Birliği'nin dağılmasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası tesis edilen iki kutuplu uluslararası sistem iki başat aktörün liderliğinde bloklaşan devletlerden oluşan rakip sistemlerin rekabeti, mücadelesi ve dengesi üzerine inşa edilmişti. Bu dönemde kutup liderleri doğrudan bir silahlı çatışmaya girmekten ziyade ideolojik temelde rekabet ve vekil aktörler üzerinden dolaylı mücadeleyi tercih etmişlerdir. Bu durum ise uluslararası ilişkiler literatüründe Soğuk Savaş olarak adlandırılmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesini simgeleyen Sovyetler Birliği'ni dağılması ise Avrasya jeopolitiğinde ciddi bir güç boşluğu ve yeni aktörlerin ortaya çıkmasına sebebiyet teşkil etmiştir.

Sovyetler Birliği sonrası ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmaya aday aktörler Avrasya üzerinde baskı kurmaya çalışırken söz konusu coğrafyanın aktörleri de uluslararası sisteme entegre olmaya ve kendi iç sorunlarını çözmeye çalışmışlardır. Bahsedilen süreç çok uzun sürmemiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik gerçekleşen saldırılar sonrası “yeni bir dünya düzeni” sloganı ve “terörle mücadele” mottosuyla ABD, Avrasya jeopolitiğine doğrudan müdahale etmeye başlamıştır. Bu bağlamda Afganistan ve Irak'a askeri müdahaleler olmuş ve Özbekistan, Kırgızistan, Ukrayna gibi ülkelerde başarılı veya başarısız darbeler gerçekleştirilmiştir. Son kırılma ise günümüzde yaşanmaktadır. Çin'in liderliğinde planlanan ve Doğu'nun yeniden üstünlüğü için ticaret yollarını kontrol etmesini amaçlayan “Yeni İpek Yolu” olarak da

adlandırılan “Kuşak-Yol” Projesi tamamen Avrasya jeopolitiği üzerinden sistematize edilmiş olup küresel sistemi dönüştürmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye ve Türk Dünyası’nın diğer devletleri ise Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Avrasya jeopolitiğinin en önemli merkezlerinde yer alan aktörler olmuşlardır. Bu aktörlerin jeopolitik konumlarının yanında küresel çapta potansiyel güç olmaları da ehemmiyet arz eden diğer konudur. Bu bilinçle ve ortak kimlik şuuruyla söz konusu devletlerin karar alıcıları Soğuk Savaş’ın bitiminden günümüze gerek ikili gerekse çok taraflı işbirliği modellerini devreye sokmaya çalışmaktadırlar. Hatta bir sonraki aşamada bir entegrasyon sürecinden dahi zaman zaman bahsedildiği görülmektedir. Bu noktada iyi niyetli ve rasyonel politikalar olduğu gibi tecrübe ve vizyon eksikliğinden kaynaklı hatalar, Çarlık ve Sovyetler Birliği döneminin neden olduğu kopukluk, kapasite eksiklikleri ve zaman zaman çıkar farklılaşmaları da söz konusudur.

Avrasya jeopolitiğinin geleceğinde Türk Dünyası ve Türkiye’nin yerinin tartışıldığı bu çalışmada ilk olarak Avrasya jeopolitiği üzerine kavramsal ve teorik bir tartışma yürütülerek Avrasya jeopolitiğinin çerçevesi tespit edilecektir. İkinci başlıkta Avrasya jeopolitiğinde Türk Dünyası’nın yeri ve rolü analiz edilecektir. Son kısımda ise Avrasya’nın geleceğinde Türkiye ve Türk Dünyası’nın yerine dair tespitlerde bulunulacaktır.

Avrasya Jeopolitiği’ne Genel Bakış

Avrasya jeopolitiğini analiz edebilmek için ilk olarak Avrasya ve jeopolitik kavramlarının ne anlama geldiğinin irdelenmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle etimolojik olarak bakıldığında Avrasya; Avrupa ve Asya kelimelerinin birleşmesinden oluşturulmuştur.² Bu kapsamda Avrupa kelimesinden “Avr” kısmı Asya kelimesinin ise tamamı alınarak yeni bir sözcük türetilmiştir. İngilizcede “Eurasia” olarak kullanılan kavram Türkçe ifadede olduğu gibi birebir “Euro” ve “Asia” sözcüklerinin aynı yöntemle birleştirilmesi münasebetiyle oluşturulmuştur. Kavramı ilk kullanan kişi ise Alman coğrafyacı Aleksander Gumboldt’tir. Rusça’da ilk kullanan kişi ise V. İ. Lamanski olmuştur.³

Coğrafi bir kavram olarak Atlas Okyanusu’ndan Pasifik Okyanusu’na

2 Chris Hann, “A Concept of Eurasia”, *Current Anthropology*, Volume 57, Issue 1, (2016): 1; Adem Özder, “Avrasya Kavramı ve Önemi”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)* II, No: 2 (2013): 66.

3 Mehmet Seyfettin Erol, “Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyacılığı”, *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun* içinde, der. Mehmet Seyfettin Erol (Ankara: Barış Platin Kitabevi, 2009), 20.

kadar uzanan okyanustan okyanusa bütün eski kıtayı içine alan Avrasya, siyasi açıdan ise bu kıta üzerinde hâkim olmuş ya da söz konusu kıta üzerinde hakimiyet tesis etmek isteyen siyasi veya sosyolojik birimlere göre farklı tanımlara tabi tutulmuştur. Ancak bütün tanımların ortak noktası Avrasya'yı dünyanın en merkezi veya önemli bölgesi olarak ele almalarıdır.⁴

Günümüzde ise söz konusu kavram sadece Avrupa ve Asya anakaralarının coğrafi bütünleşikliğinin ötesinde stratejik, siyasi ve kültürel çağrışımları da bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrası tesis edilen iki kutuplu uluslararası sistemin dinamikleri üzerinden cereyan eden rekabetin terminolojik ifadeyle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası konjonktür değişmiştir. Bu kapsamda çift kutuplu yapıya dayalı Soğuk Savaş dengesi ortadan kalmış ve bu durum doğu-batı istikametindeki rimland kuşağının kuzey-güney geçiş ve bağlantı yolları üzerinde yayılan geniş ve jeoekonomik boşluk alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁵

Yunanca toprak anlamına gelen “geo” ile politika anlamına gelen “politeia” sözcüklerinin birleşmesinden türetilen⁶ ve literatürde ilk kez İsveçli düşünür Rudolf Kjellen tarafından kullanılan⁷ bilimsel anlamdaysa Alman düşünür Friedrich Ratzel tarafından şekillendirilen jeopolitik⁸; en genel anlamda bir ülkenin dış politikasını coğrafyasının belirlediğini ileri süren bir yaklaşım olarak ifade edilebilir.⁹

Coğrafi bir terim olan Avrasya ile coğrafyanın dış politikadaki rolünü inceleyen jeopolitik kavramlarının birlikte kullanılması ise uluslararası ilişkiler literatüründe oldukça yaygın bir durumdur. Avrasya kavramını kullanmayan ama yapmış olduğu çalışmalarda bu bölgeye odaklanan

4 Feridun Yıldız, “Avrasya Jeopolitiğinde Rus-ABD Yaklaşımları”, *21. Yüzyıl Dergisi* 1 (2017): 149.

5 Erol, “Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyacılığı”, 9.

6 Graham Evans and Richard Newnham, *Dictionary of International Relations* (London: Penguin Books, 1998), 2.

7 Silviu Costachie, “German School of Geopolitics Evolutions, Ideas, Prospects”, *Romanian Review on Political Geography* XIII, No 2 (2011): 265, 275; S. D. Brunn and K. A. Mingst, “Geopolitics”, *Progress in Political Geography* içinde, ed. Michael Pacione (New York: Routledge, 2013), 49.

8 Alexandros Stogiannos, *The Genesis of Geopolitics and Friedrich Ratzel* (Switzerland: Springer International Publishing, 2019), 12; Mark Bassin, “Imperialism and The Nation State in Friedrich Ratzel's Political Geography”, *Progress in Human Geography* 11, Issue 4 (September 1987): 481.

9 Suat Göney, *Siyasi Coğrafya*, Cilt 2, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1993), 6.

jeopolitik okulun önde gelen isimlerinden İngiliz Halford Mackinder'in "Kara Hakimiyet Yaklaşımı"na göre; dünyayı yönetmek isteyen aktörlerin kontrol altında tutması gereken önemli bir coğrafi sınır söz konusudur. Bu coğrafi alanda "Heartland/Kalpgah ve Dünya Adası" kavramlarıyla ifade edilen iki önemli bölge söz konusudur. Mackinder'e göre; Doğu Avrupa'yı ele geçiren "Kalpgah"a, kalpgahı ele geçiren ise "Dünya Adası"na hâkim olur. Dünya adasına hâkim olmak; Dünya'ya hâkim olmayı sağlar.¹⁰ İngiliz jeopolitikçiye göre önceki çalışmalarında mihver bölge olarak adlandırdığı kalpgah, jeostratejik açıdan en önemli bölgedir ve Batı Sibiryâ, Türkistan, Avrupa'nın Volga Havzası, Baltık Denizi, Tuna Nehri, Ermenistan, İran ve Tibet'i kapsamaktadır. Kalpgahın dışında kalan Asya toprakları ve Afrika ise dünya adasını oluşturur.¹¹ Mackinder'in yaklaşımına bakıldığında Kalpgah olarak ifade ettiği bölge ile Avrasya'nın örtüştüğü ve dünya adasının da Avrasya merkezli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla küresel anlamda merkezi öneme sahip olan coğrafya küresel liderlik veya başat aktörlük için hâkim olunması gereken en önemli alandır.

Bir diğer jeopolitikçi yazar Nicholas J. Spykman ise Mackinder'in hertland kavramına ve yaklaşıma alternatif bir model geliştirmiş ve kenar kuşak (rimland) yaklaşımını ortaya atmıştır. Spykman da Mackinder'in kalpgah olarak adlandırdığı bölgeyi merkeze alarak bir teorik çerçeve çizmeye çalışmıştır. Bu kapsamda çevreden merkeze bir hakimiyetin etkisinden bahsetmektedir. Rimland yaklaşımına göre dünyaya hâkim olmak için sadece kalpgaha değil onu çevreleyen kenar kuşağa hâkim olmak gerekmektedir. Rimland kuşağında yer alan ülkeler ise Avrupa ülkeleri, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin ve Kore'dir.¹²

Uluslararası politika çözümlemelerinde yukarıdaki paragraflarda da görüldüğü üzere coğrafya eskiden beri kullanılan bir olgu olmuştur. Ancak XX. yüzyılda gerek teknolojik gelişmeler gerekse uluslararası politikanın dinamiklerinde yaşanan değişimler coğrafyayı biraz geri plana itmiştir. Bu durum ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla tekrar değişmiştir. Dağılmaya müteakip Avrasya olarak adlandırılan coğrafyanın yeniden fark edilmesiyle birlikte jeopolitik kavramı Rus ve ABD'li kara alıcıların

10 Halford J. Mackinder, "The Geographical Pivot of Hisory", *The Geographical Journal* 23, Issue 4 (1904): 421-444.

11 M. Hayati Taban, "Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve "Stratejik Derinliğin" Bu Bağlamda İncelenmesi", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 1, Sy. 1 (2013): 23.

12 Nicholas John Spykman, *The Geograpyh of the Peace* (New York: Harcourt Brace and Company, 1994), 43.

tercihlerine yön vermeye ve XIX. yüzyıldaki önemine kavuşmuştur.¹³ Bu duruma dair en net tespiti ise Zbigniew Brzezinski yapmıştır denilebilir. ABD'li stratejiste göre yaklaşık beş yüzyıl öncesinde kıtaların birbirini etkilemesi söz konusu olmuştur. Böylece Avrasya, dünya gücünün merkezi halini almıştır.¹⁴

Harita üzerinde çizilmiş bir sınırı olmayan ve genel kanı olarak Orta Asya'dan başlayarak Balkanlar'a uzanan bir coğrafyayı imgeleyen çok bölgesi bu yapının temel özelliği ise çatışma alanlarıyla dolu olmasıdır. Bu coğrafyanın son döneminde ise Sovyetler Birliği faktörü oldukça etkin ve belirleyici olmuştur. XX. yüzyılı Sovyetler Birliği'nin egemenliği altında geçiren Avrasya, Doğu Bloku'nun dağılması ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte yeni bir döneme kapı aralamıştır. Bu dönemde yeni bağımsız devletler, uluslararası örgütler, güç merkezleri ve güç boşluğunun söz konusu olduğu alanlar ve yeni tehditler ortaya çıkmıştır.

Avrasya jeopolitiğine bugün itibarıyla bakılması halinde; Avrasya'nın Batı (Avrupa) ve Doğu (Pasifik) ana bölgeleri ile Orta Asya ve Güney Asya tali bölgelerinden oluştuğu ifade edilebilir. Bu bağlamda Avrasya'nın batısında ABD destekli Avrupa Birliği (AB) ve Rusya, doğusunda ise ABD, Çin ve Japonya egemen güçleri yer almaktadır.¹⁵ Bunların yanı sıra batısında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ve AB gibi kurumlaşması sürecini tamamlamış uluslararası veya ulus-üstü örgütler; doğusunda Güneydoğu Asya Milletler Birliği (ASEAN) ve Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu (APEC) gibi henüz yeterli etkinliğe ulaşamamış kuruluşlar bulunmaktadır.¹⁶

Avrasya Jeopolitiği'nde Türk Dünyası

Kültürel ve etnik bir birlik olarak ifade edilebilecek Türk Dünyası kavramı; kamuoyunda yaygın olarak 11.2 milyon km²'yi aşan büyük bir coğrafi alanı adlandırmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu alan, Adriyatik Denizi kıyılarından başlayıp Çin'in başkenti Pekin'in yakınında yer alan Çin Seddine kadar uzanır. 1991 yılı itibarıyla söz konusu coğrafyada yedi bağımsız Türk Devleti bulunmaktaydı. Ancak söz konusu devletler Türk Dünyası olarak ifade edilen coğrafyanın sadece %43.7'sini (4.9 milyon km²) oluşturmaktaydı. Geri kalan 6.3 milyon km²'lik alan yani bahse konu

13 Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 5. Baskı (Bursa: MKM Yayıncılık, 2008), 208.

14 Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, çev. Gül Keskin ve Gülsev Pakkan (İstanbul: Sabah Kitapları, 2005), 13.

15 Erol, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyacılığı", 14.

16 Suat İlhan, *Avrupa Birliği'ne Neden Hayır: Jeopolitik Yaklaşım* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000), 23.

coğrafyanın %56.3'ü bağımsızlığına sahip egemen devletler değildi. Söz konusu coğrafyada ağırlıklı olarak Rusya, Çin ve Gürcistan'ın otonomisi görülmektedir.¹⁷

Yukarıdaki paragrafta yer alan betimlemeden hareketle Türk Dünyası şeklinde kavramsallaştırılan coğrafya, Asya ve Avrupa kıtalarının neredeyse merkezi kısmını oluşturmaktadır. Biraz daha detaylandırmak gerekirse batıda Balkanlardan doğuda Büyük Okyanus'a, kuzeyde Kuzey Buz Denizi'nden güneyde Tibet'e kadar olan saha yerkürede Türklerin yoğunlukla yaşadıkları yerler olarak kabul görmektedir.¹⁸ Bu coğrafyada 20 farklı siyasi birim Türklerden teşekkül etmiştir. Bunlardan 7 tanesi bağımsız devlettir. Bu devletler; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan'dır. Diğerleri ise özerk cumhuriyet ve muhtar vilayet olarak adlandırılan siyasi birimlerdir. Bunlar; Başkurdistan, Çuvaş Dağıstan, Gagavuz, Kabarday-Balkar, Karakalpak, Nahçıvan, Saha, Tuva (Yakut), Uygur (Doğu Türkistan) olmak üzere 10 özerk cumhuriyet ve Dağlık Altay, Hakas ve Karaçay-Çerkes olmak üzere 3 muhtar vilayettir.¹⁹

Türk Dünyası kavramına ilişkin bir diğer görüş ise maddi betimlemelerden ziyadedaha çokmoralunsurlar üzerinden şekillendirilmiştir. Budoğrultuda nerede bir Türk yaşıyorsa orası Türk Dünyası olarak ele alınmaktadır. Bu bakış açısıyla hareket edildiğinde diğer devlet sınırları içerisinde bir grup oluşturacak şekilde uzun yıllardan beri toprak parçasını yurt edinmiş Türk gruplarının varlığını da dikkate almak gerekmektedir. Bu gruplar hem bulundukları coğrafyalarda nüfusun önemli bir kısmını teşkil ederken hem de kendi dil, gelenek ve göreneklerini devam ettirmişlerdir. Örneğin son yıllarda yaşanan iç kargaşa ve çatışmalardan dolayı rakamlarda değişiklik olsa da Suriye'de yaklaşık 3.5 milyon Türkmen yaşamaktadır. Aynı şekilde Irak ve İran gibi Ortadoğu ülkeleriyle Balkan ülkelerinde de ciddi sayıda Türkmen yaşamaktadır.²⁰

Sovyetler Birliği'nin dağılması ise uluslararası sistemin yeniden inşasına sebebiyet teşkil ettiği gibi Avrasya jeopolitiği bakımından da önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda öncelikle SSCB bünyesi

17 Hayati Doğanay, "Türk Dünyası'nın Siyasi Sınırları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 3 (1995): 23.

18 Yusuf Dönmez, *Türk Dünyası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1987), 1.

19 Erhan Topal ve Adem Sezer, "Üniversite Öğrencilerinin Türk Dünyası Coğrafyasına İlişkin Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, sy. 33 (2016): 97-98.

20 Topa ve Sezer, "Üniversite Öğrencilerinin Türk Dünyası", 33: 98.

içerisinde yer alan siyasal birimler bağımsızlıklarını ilan ederek ulus-devlet kimlikleriyle uluslararası ilişkilerin yeni aktörleri olarak sistemde yer almışlardır.²¹ Diğer yandan ise Avrasya jeopolitiğinde ciddi bir güç boşluğu oluşmuştur. Bu güç boşluğu etnik, dini ve ulus-altı milliyetçilikler üzerinden şekillenen sorunları, sınır sorunlarını, su kaynakları ve diğer kaynaklarını paylaşımı ve kullanımına dair sorunlar ile birlikte devlet-altı grupların veya terörist organizasyonların merkezinde yer aldığı güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

21. yüzyılda Avrupa ve ABD'nin petrol ve gaz ihtiyacını karşılamada Avrasya içerisinde yer alan Hazar bölgesindeki petrol ve doğalgazın ne denli önemli olduğu bu alanda yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Günümüzde bu kaynaklara sahip olmak kadar bunların uluslararası pazarlara ulaştırılması noktasında da ciddi bir rekabet söz konusudur. Söz konusu rekabet bölgesel ve küresel güç mücadelesinin en önemli halkalarından birisini oluşturmuştur. Bu mücadele o denli ciddi bir hal almıştır ki İngiltere ve Rusya'nın 19. Yüzyılda Afganistan üzerindeki mücadelesini anlatmak için Rudyard Kipling tarafından ortaya atılan "Büyük Oyun" kavramının yeniden gündeme gelmesine ve "Yeni Büyük Oyun" olarak ifade edilmesine sebep oldu.²² Ancak bu dönemde oyunun aktörlerinde değişimler söz konusu olmuş ve İngiltere'nin yerini ABD almıştır. Bu kapsamda Amerikalı teorisyen Zbigniew Brezezinski; ABD'ye küresel bir ödül olarak Avrasya'yı işaret etmiş ve söz konusu ülkenin başat aktör konumu için Avrasya'nın hayati önemini vurgulamıştır.²³

Türk Dünyası ve Türkiye Üzerinden Değişen Avrasya Jeopolitiğinin Geleceğini Okumak

Avrasya jeopolitiğinin geleceğini etkileme kapasitesi olan potansiyel aktör ve olaylara bakıldığında aktör olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti gibi küresel güç veya adayları ile Türkiye, İran gibi bölgesel güçler ve doğal olarak söz konusu coğrafyada yer alan devletler ele alınmalıdır. Olaylar veya gelişmeler ise uluslararası sistemin tek kutuplu bir yapıdan çok kutuplu bir yapıya doğru

21 Kadir Ertay Çelik, "Kazakistan'da Kimlik ve Dış Politika", *TÜRKSAV Türk Dünyası 25 Yılı: Tahliller, Değerlendirmeler, Öngörüler, Özeleştiriler içinde*, der. Mehmet Seyfettin Erol ve Yavuz Gürler (Ankara: Akçağ Yay., 2016), 152.

22 Mehmet Seyfettin Erol, "Avrasyacılıktan Türk Avrasyasına Türk Dünyasının Değişen Jeopolitiği", *TÜRKSAV Türk Dünyası 25 Yılı: Tahliller, Değerlendirmeler, Öngörüler, Özeleştiriler içinde*, der. Mehmet Seyfettin Erol ve Yavuz Gürler (Ankara: Akçağ Yay., 2016), 191; Ergin Ayan, "Avrasya'da Değişen Dengeler Üzerinde Oynanan Küresel Oyunlar", *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1, sy. 1 (2010): 39.

23 Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, 32-35.

devinimi, buna bağlı olarak ortaya konan küresel ölçekli projeler olarak ifade edilebilir. Bu projelerin başındaysa Yeni İpek Yolu olarak da kabul edilen “Kuşak-Yol” projesi bağlamında ekonomik girişimler ile Avrasya bütünleşmesine yönelik siyasi ve ekonomik entegrasyon veya işbirliği modelleri yer almaktadır.

Aktörler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ilk olarak başat aktör iddiasında olan ABD’ye bakıldığında Avrasya jeopolitiği ile İkinci Dünya Savaşı sonrası ilgilendiği görülmektedir. Bu dönemde hem küresel sistemin hem de kendi kapasitesinin dayatmasından dolayı Monreo Doktrini olarak da ifade edilen izolasyonizm politikasından²⁴ vazgeçmek zorunda kalan ABD, Rimland/Kenar Kuşak Teorisi doğrultusunda bölgeni denetimini İngiltere’den devralmıştır. Bu kapsamda özellikle Ortadoğu ve eski Fars coğrafyasında etkinliğini derinleştirmiştir.²⁵

Tarih boyunca Avrasya’nın en önemli aktörü olmuş Rusya Federasyonu ise 1990’ların başında Doğu Bloku’nun yıkılmasına kadar olan süreçte Avrasya’yı genelde kontrol etmiş ve uzun bir dönem de Avrasya’nın en önemli bölgelerini elinde bulundurmıştır. 1990’lardan sonra ise bir müddet Rusya kendi iç sorunlarıyla yüzleşmiş ve mücadele etmiştir. Bu nedenle gerek uluslararası politikada gerekse Avrasya jeopolitiğinde etkisiz bir aktör olmuştur. Ancak 1999 yılında Vladimir Putin’in iktidara gelmesiyle hem Rus iç politikası hem de dış politikasında ciddi değişim ve dönüşümler yaşanmıştır.

Avrasyacı akımın önemli bir ayağını oluşturan ve literatürde “Primakov Doktrini” olarak ifade edilen yaklaşımın ana hatlarının muhafaza edildiği Putin iktidarında ABD’ye karşı Çin ve Hindistan’ın bir blok olarak bir araya gelmesi ama ABD ile çatışmaktan ziyade işbirliğine açık kapı bırakılması şeklinde bir dış politika izlenmiştir.²⁶

Son on yılın en önemli yükselen değeri gücü olan ve ABD’ye karşı özellikle ekonomik boyutta küresel bir meydan okuma gerçekleştiren Çin’in dış politika temel prensibi “barış içinde bir arada şeklinde” ifade edilebilir.²⁷ Çatışmalardan uzak durma prensibi ile hareket eden Çin bir

24 İzolasyonizm politikası aynı zamanda Türkçe literatürde yalnızcılık politikası olarak da ifade edilmektedir. Söz konusu politika hakkında detaylı ilgi için bkz.: Walter Lafaber, *The American Age: U.S. Foreign Policy At Home and Abroad* (NewYork, W. W. Norton & Company, 1994), 20-23, 336-363.

25 Yıldız, “Avrasya Jeopolitiğinde Rus-ABD Yaklaşımları”, 160-161.

26 Yıldız, “Avrasya Jeopolitiğinde Rus-ABD Yaklaşımları”, 154.

27 “China’s Initiation of the Five Principles of Peaceful Co-Existence”, *Ministry of Foreign Affairs of The People’s Republic of China*, (2018), <http://www.fmprc.gov.cn/eng/zili->

yandan Şangay İşbirliği Örgütü diğer yandan ise “Kuşak-Yol” Projesi ile Avrasya’da hem siyasi hem de ekonomik bir güç olmak amacıyla hareket etmektedir.

Türkiye ve Türk Dünyası’nın diğer aktörleri ise bir yandan Avrasya’nın en önemli coğrafi bölgeleri üzerinde siyasal otorite tesis etmeleri diğer yandan Avrasya jeopolitiği üzerinden çift yönlü etkileşimin aktörü olmaları bakımından önem arz etmektedir. Türkiye ve diğer devletler için Avrasya jeopolitiğine dair yaklaşım ve projeksiyonlar ise Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından söz konusu olmuştur.

Sovyetler Birliği’nin dağılması uluslararası sistemde yapısal bir değişiklik meydana getirmiş ve Soğuk Savaş döneminin de sona erdiğini simgelemiş olmakla beraber Avrasya jeopolitiği ve Türk Dünyası açısından da önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Bu süreçte Orta Asya ve Kafkasya’da bağımsızlıklarını ilan eden Türk devletleri yeni siyasal birimler olarak Avrasya jeopolitiğinde yer almıştır. Nitekim söz konusu tarihe kadar Türk Dünyası’nın iki bağımsız devletinden birisi olan Türkiye’nin²⁸ de Türk Dünyası ile iletişim ve etkileşim sürecinin bağlaşması imkanına kavuşulmuştur. Bu sürecin ilk ayağında “Türkiye/Türk Modeli” anlayışıyla Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri Ankara’nın gerek ekonomik gerekse siyasi ilgi odağı olmuştur. Fakat ilk dönem Türk dış politikasının pek başarılı olduğu söylenemez.²⁹ Devam eden süreçteyse Türkiye bir yandan diğer Türk devletleri ile ikili ilişkiler tesis ederken diğer yandan da işbirliği modelleri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu işbirliği modelleri sadece Türk Dünyası’nın aktörlerinin yer aldığı modeller olmanın ötesinde Rusya ve Çin başta olmak üzere diğer aktörlerin de dahil olduğu mekanizmaları da kapsamaktadır.³⁰ Bu noktada gerek Türkiye gerekse Türk Dünyası bağlamında öne çıkan örgüt ya da girişimler ise; Şanghay İşbirliği Örgütü, Türk Keneşi ve “Kuşak-Yol” Projesidir.

Üye ülkeler arasında karşılıklı güven, iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin güçlendirilmesi, bölgesel barış, güvenlik ve istikrarın korunması için ortak çaba sarf edilmesi, terörizm, köktencilik, ayrılıkçılık, örgütlü suçlar ve yasadışı göçle ortak mücadele edilmesi, ayrıca siyaset, ekonomi,

ao/3602/3604/t18053.htm, (07.09.2018).

28 Diğer devlet Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’dir.

29 Mehmet Seyfettin Erol, “20. Yıldönümünde Türkiye-Türk Dünyası: Sorunlar, Arayışlar ve Gelecek”, *TÜRKSAV Türk Dünyası 20 Yılı: Tahliller, Değerlendirmeler, Öngörüler ve Özeleştiriler* içinde, der. Mehmet Seyfettin Erol ve Yavuz Gürler (İstanbul: BS Yayın Basım., 2011), 44.

30 Kadir Ertaç Çelik, “Kimlikler Güç Dengesi İttifaklar: Kazakistan Örneği”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, 2014), 75.

bilim ve teknoloji, kültür ve eğitim, enerji, çevre konularında işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla³¹ 1996 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın bir araya gelmesiyle oluşturdukları ve Şanghay Beşlisi olarak adlandırılan girişime 2001 yılında Özbekistan'ın dahil olmasıyla Şanghay İşbirliği Örgütü kurulmuştur.³² Üye ülkelerin en önemli sorunlarının başında gelen sınır anlaşmazlıklarına çözüm bulunması ile terör, ayrılıkçılık ve aşırıcılıkla mücadeleyi temel amaçları arasında³³ ele alan örgüt, Çin'in Avrasya'nın kalbi olan Orta Asya bölgesine açılma stratejisinin bir enstrümanı olarak da ele alınabilir.³⁴ Rusya'nın örgüt içerisinde yer alması ise Çin'le çatışmadan Çin'in dengelenmesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bölgede söz konusu olan güç boşluğunun Rusya'nın dahil olduğu mekanizmalarla doldurulmaması halinde ABD veya Batılı aktörlerle doldurulması ihtimali söz konusu olabilirdi. Bu senaryo ise Rusya açısından kabul edilebilir bir seçenek değildir. Orta Asya Türk Devletleri ise bir yandan Rus hegemonyasını kırmak diğer yandan hem Rusya'ya hem Batı'ya hem de birbirlerine karşı bir denge unsuru ve platformu olarak gördükleri örgüte üye olmuşlardır. Ayrıca birtakım bölge bazlı dış politika sorunlarının çözümünde örgütün etkisi olduğu da ifade edilebilir.

Türk Keneşi olarak ifade edilen, resmi adı Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin kuruluş serüveni ise Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında başlamıştır. Türk Dünyası'nın aktörleri açısından yeniden tanışma ve kavuşma ortamının oluşmasıyla birlikte bahse konu devletler bir yandan bağımsızlık sonrası ulus-devletlerini inşa etmeye çalışırken diğer yandan ise birbirleriyle ikili ve çok aktörlü ilişkiler kurmaya çalışmışlardır. 1992 yılında Türkçe Konuşan Devlet Başkanları Zirvesi'nin ilki düzenlenmiş ve bu zirveler 2010 yılına kadar sürmüştür. Bu kapsamda 3 Ekim 2009 tarihinde Nahçıvan Anlaşması ile kurulan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin, 16 Eylül 2010 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen son Türk Dili Konuşan Devletler Devlet Başkanları zirvesiyle kuruluşu resmen ilan edilmiştir.³⁵ Konseyin üyeleri; Azerbaycan, Kazakistan,

31 "Şanghay İşbirliği Örgütü", T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-is-birligi-orgutu.tr.mfa>, (15.9.2018).

32 Zehra Altundağ, "Geçmişten Günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü", *Avrasya Etüdları* 49, Sayı 1 (2016): 107-108.

33 Azhar Serikkaliyeva, "Çin'in Yeni Uluslararası Diplomasi Modeli: Şangay İşbirliği Örgütü Örneği", *Eurasian Research Institute*, E-bülten, No: 92 (2016), 1.

34 Frans Paul van der Putten, "China's Interests and The Possibility Of A Security Role For The SCI Outside Central Asia", *The Shanghai Cooperation Organisation* içinde, ed. Marcel de Hass (Den Haag: Clingendael, 2007), 32.

35 Mehmet Seyfettin Erol ve Kadir Ertay Çelik, "Türk Dünyası'nda İşbirliği Denemesi: Türk Keneşi ve Kazakistan", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 17, sy. 2 (Kış 2017): 20-21.

Kırgızistan ve Türkiye'dir.³⁶ Söz konusu devletlerin ortak platformlarda bir araya gelme çabaları hem Türk Dünyası'nın bütünleşmesini hem de Avrasya jeopolitiğinin merkezinde yer alan Türk Dünyası'nın Rusya ve Çin arasındaki sıkışmışlığının kırılmasını sağlamaktır.

Modern İpek Yolu olarak adlandırılan Kuşak-Yol Projesi 65 ülkeyi ilgilendirmektedir. Deniz ve karayolu hatları üzerinden tasarlanan bu projenin güzergahları incelendiğinde genel olarak gelişmekte olan ülkeler üzerine odaklanıldığı görülmektedir. Çin'i Orta Asya üzerinden Avrupa'ya bağlayacak olan projenin 21 milyar dolarlık bir ekonomik alanı kapsadığı ifade edilmektedir. Projenin ana amacı; kara, deniz ve demir yolları ulaşımında entegrasyon sağlanarak ulaşım maliyetlerinin düşürülmesidir. Bunun yanında Asya, Avrupa ve Afrika'da altyapı yatırımları yapılması da amaçlanmaktadır. Böylece proje ile medeniyetler ve toplumlararası bir etkileşim imkanına kavuşmak hedeflenmektedir.³⁷ Bu devasa projenin temelinde ise ABD'nin küresel hegemonyasına özellikle de ekonomik anlamda meydan okuyan Çin'in Avrasya üzerinden bir açılımla ekonomik dev olma iddiası yatmaktadır. Proje gerek Türkiye gerekse Türk Dünyası'nın diğer aktörleri tarafından da desteklenmektedir. Bu desteğin temelinde ABD merkezli ilişkilerin daha çok aktörlü olması ve buradan hareketle daha bağımsız yürütülmesi amaçlanmaktadır.

Sonuç

İlk defa Alman coğrafyacı Aleksander Gumboldt tarafından kullanılan Avrasya sözcüğü Avrupa ve Asya kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu etimolojik bütünselleşme sadece dil biliminin bir tercihi olmayıp coğrafi ve siyasi anlamda da Avrupa ve Asya kıtalarının bütünselliğinin zaruri olarak ifade edilmesidir. Genel anlamda Atlas Okyanusu'ndan Pasifik Okyanusu'na kadar uzanan bu kıta özellikle de jeopolitik okulun mensuplarının dünya hâkimiyeti için hükmedilmesi ya da en azından kontrol edilmesi zorunlu bir coğrafya olarak ele aldıkları alandır. Bu husus sadece teorik zeminde kalmamış olup tarihi her döneminde küresel liderlik veya cihan hâkimiyeti mücadelesi bu topraklar üzerinde sürdürülmüştür. Öyle ki XIX. yüzyılda Avrasya üzerinde söz konusu olan İngiltere ve Rusya rekabeti literatürde "Büyük Oyun" olarak ifade edilmiştir. Günümüzde ise kimi uzmanlar tarafından Avrasya jeopolitiğinde İkinci Büyük Oyun veya Yeni Büyük Oyun'un

36 Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, <http://www.turkkon.org/tr-TR/azerbaycan/5/53>, (13.09.2018).

37 Erdal Tanas Karagöl, "Modern İpek Yolu Projesi", *Seta Perspektif*, Sayı 174 (Mayıs 2017): 2.

cereyan ettiği ifade edilmektedir.

Küresel rekabet ve mücadelenin ev sahibi olan Avrasya'nın gerek tarihsel gerekse jeopolitik gerçekliklerden dolayı en önemli olgularının başında ise "Türkler" yer almaktadır. Söz konusu coğrafyanın kalbinde yer alan Türk olgusu Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar bir alanda yoğunlaşmış ve Türk Dünyası olarak ifade edilmektedir. Mevzu bahis dünyanın aktörleri ise İkinci Dünya Savaşı'na kadar gerek Çarlık gerekse Sovyetler Birliği hegemonyası nedeniyle birbirleriyle iletişim kurma imkânından mahrum kalmışlardır. Bu imkân Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle söz konusu olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasına müteakip Avrasya'da yeni bağımsız devletler ortaya çıkmıştır. Avrasya'nın kalbini elinde tutan Türk Dünyası ise dört tanesi Orta Asya'da bir tanesi Kafkaslarda olmak üzere beş bağımsız devletin doğuşuna şahitlik etmiştir. Bu devletler bir yandan ulus-devletlerini tesis etmeye ve iç sorunlarını çözmeye çalışırken diğer yandan ise birbirleriyle iletişim kurmaya ve işbirlikleri kurmaya çalışmışlardır. Bu noktada karşılıklı tanıma ve ikili anlaşmalar imza edilmiş olup Türk Keneşi başta olmak üzere çok sayıda uluslararası örgüt kurulmuştur.

11 Eylül saldırılarıyla birlikte gerek uluslararası sistem gerekse Avrasya yeni bir döneme girmiştir. Söz konusu yeni dönem hem Avrasya'nın hem de Türkiye ve Türk Dünyası'nı ciddi anlamda etkilemiştir. Bu süreçte Rusya ve Çin ise doğal yayılma alanları olarak gördükleri Avrasya'yı ABD'ye kaptırmamaya çalışmışlardır. Ancak ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesi ile bölge söz konusu ülkenin etkisine girmeye başlamıştır. Buna rağmen Avrasya'da ve özellikle Orta Asya'da herhangi bir devletin kesin üstünlüğünden söz edilmesi mümkün değildir. Bu rekabet Çin'in günümüzdeki iddialı çıkışı ile yeni bir hüviyet kazanmıştır. Kuşak-Yol Projesi ile Çin, doğrudan Avrasya jeopolitiği üzerinden bir strateji geliştirmiş ve küresel sistemi dönüştürmeyi hedeflemiştir. Türkiye ve Türk Dünyası'nın diğer aktörleri de bu sürece dâhil olmuşlardır.

Rusya ve Çin arasında sıkışan Türk Dünyası aynı zamanda ABD'nin bu aktörlerle mücadelesinde önemli bir işgal etmektedir. Şangay İşbirliği Örgütü gibi yapılarla bütün aktörleri dengelemeye çalışan Türk devletleri kendi aralarında ise ekonomik ve kültürel temelli işbirliği modelleri ile ortak bir platform oluşturmaya çalışmaktadırlar. Ancak henüz gerekli kurumsallaşmanın yakalanamadığı aşikârdır. Bu nedenle stratejik bir vizyon çerçevesinde her aktörün potansiyeli ile örtüşen bir misyonla aktive edilecek bir işbirliği sürecinin tarihsel, kültürel ve etnik öğeler üzerinden ortak kimlik olgusuyla inşa edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça / References

Altundağ, Zehra. "Geçmişten Günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü." *Avrasya Etüdleri* 49, sy. 1 (2016): 99-124.

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 5. Baskı, Bursa: MKM Yayıncılık, 2008.

Ayan, Ergin. "Avrasya'da Değişen Dengeler Üzerinde Oynanan Küresel Oyunlar." *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1, sy. 1 (2010): 37-54.

Bassin, Mark. "Imperialism and The Nation State in Friedrich Ratzel's Political Geography." *Progress in Human Geography* 11, Issue 4 (September 1987): 487-495.

Brunn, S. D. and Mingst, K. A. "Geopolitics". *Progress in Political Geography* içinde, ed. Michael Pacione, 41-77. New York: Routledge, 2013.

Brzezinski, Zbigniew. *Büyük Satranç Tahtası*, çev. Gül Keskil ve Gülsev Pakkan. İstanbul: Sabah Kitapları, 2005.

Costachie, Silviu. "German School of Geopolitics Evolutions, Ideas, Prospects". *Romanian Review on Political Geography XIII*, No 2 (2011): 264-276.

Çelik, Kadir Ertaç. "Kazakistan'da Kimlik ve Dış Politika." *TÜRKSAV Türk Dünyası 25 Yılı: Tahliller, Değerlendirmeler, Öngörüler, Özeleştiriler* içinde, der. Mehmet Seyfettin Erol ve Yavuz Gürler. 149-157. Ankara: Akçağ Yay., 2016.

Çelik, Kadir Ertaç. "Kimlikler Güç Dengesi İttifaklar: Kazakistan Örneği". Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2014.

Doğanay, Hayati. "Türk Dünyası'nın Siyasi Sınırları". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 3 (1995): 23-56.

Dönmez, Yusuf. *Türk Dünyası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1987.

Erol, Mehmet Seyfettin. "Avrasyacılıktan Türk Avrasyasına Türk Dünyasının Değişen Jeopolitiği". *TÜRKSAV Türk Dünyası 25 Yılı: Tahliller, Değerlendirmeler, Öngörüler, Özeleştiriler* içinde, der. Mehmet Seyfettin Erol ve Yavuz Gürler, 189-197. Ankara: Akçağ Yay., 2016.

Erol, Mehmet Seyfettin. "20. Yıldönümünde Türkiye-Türk Dünyası: Sorunlar, Arayışlar ve Gelecek." *TÜRKSAV Türk Dünyası 20 Yılı: Tahliller, Değerlendirmeler, Öngörüler ve Özeleştiriler* içinde, der. Mehmet Seyfettin Erol ve Yavuz Gürler, 41-51. İstanbul: BS Yayın Basım, 2011.

Erol, Mehmet Seyfettin. "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyacılığı." *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun* içinde, der. Mehmet Seyfettin Erol. 1-39. Ankara: Barış Platin Kitabevi, 2009.

Erol, Mehmet Seyfettin ve Çelik, Kadir Ertaç. "Türk Dünyası'nda İşbirliği Denemesi: Türk Keneşi ve Kazakistan". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 17, sy. 2 (Kış 2017): 15-32.

Evans, Graham and Newnham, Richard. *The Penguin Dictionary of International Relations*, London: Penguin Books, 1998.

Göney, Suat. *Siyasi Coğrafya*. Cilt 2. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1993.

Hann, Chris. "A Concept of Eurasia". *Current Anthropology* 57, no. 1 (2016): 1-27.

İlhan, Suat. *Avrupa Birliği'ne Neden Hayır: Jeopolitik Yaklaşım*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000.

Karagöl, Erdal Tanas. "Modern İpek Yolu Projesi", *Seta Perspektif*, Sayı 174, Mayıs 2017.

Lafaber, Walter. *The American Age: U.S. Foreign Policy At Home and Abroad*. NewYork: W. W. Norton & Company, 1994.

Mackinder, Halford J. "The Geographical Pivot of Hisory." *The Geographical Journal* 23 no. 4 (1904): 421-444.

"China's Initiation of the Five Principles of Peaceful Co-Existence", *Ministry of Foreign Affairs of The People's Republic of China*, (2018), <http://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao/3602/3604/t18053.htm>, (07.09.2018).

Putten, Frans Paul van der. "China's Interests and The Possibility Of A Security Role For The SCI Outside Central Asia." *The Sanghai Cooperation Organisation* içinde, ed. Marcel de Hass. 31-41. Den Haag: Clingendael, 2007.

Özder, Adem. Avrasya Kavramı ve Önemi. *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)* II, sy. 2 (2013): 65-88.

Serikkaliyeva, Azhar. "Çin'in Yeni Uluslararası Diplomasi Modeli: Şangay İşbirliği Örgütü Örneği." *Eurasian Research Institute*, E-bülten, No: 92, 2016.

Spykman, Nicholas J. *The Geograpyh of the Peace*. New York: Harcourt Brace and Company, 1994.

Stogiannos, Alexandros. *The Genesis of Geopolitics and Friedrich Ratzel*.

Switzerland: Springer International Publishing, 2019.

“Şanhay İşbirliği Örgütü”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>, (15.9.2018).

Taban, Hayati. “Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve “Stratejik Derinliğin” Bu Bağlamda İncelenmesi.” *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 1, sy. 1 (2013): 21-31.

Topal, Erhan ve Sezer, Adem. “Üniversite Öğrencilerinin Türk Dünyası Coğrafyasına İlişkin Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi.” *Marmara Coğrafya Dergisi* 33 (2016): 96-113.

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, <http://www.turkkon.org/tr-TR/azerbaycan/5/53>, (13.09.2018).

Yıldız, Feridun. “Avrasya Jeopolitiğinde Rus-ABD Yaklaşımları.” *21. Yüzyıl Dergisi* 1 (2017): 149-177.